

A MAGYAR HIRLAP MELLÉKLETE

A 100 ÉVES PESTI ÁRVÍZ

Az árvízi hajós naplójából
Mit látott báró Wesselényi Miklós a pesti vízözönből

A Vajthó László szerkesztésében megjelenő „Magyar Irodalmi Ritkaságok” keretében most a Báró Wesselényi Miklós Fiu Felsőkereskedelmi Iskola ifjusága kis füzetben kiadta „Az árvízi hajós” naplóját. Az izgalmasan érdekes feljegyzéseket dr. Bankó Lajos előszava és dr. Rubinyi Mózes remek Wesselényi életrajza vezeti be méltó írott emlékként állítva a 100 éves pesti nagy katasztrófának. Báró Wesselényi Miklós Naplójából közöljük az alábbi megrázóan érdekes részleteket:

A bősziült folyam a váci töltést átszakasztotta

1438 március 13.

Szép nap. A jég körül jártam. Temérdek ember a Duna partján. Csapodyval a kaszinó vendéglőjében ebédelt. Ebéd alatt indult meg a jég; darabig csendes méltósággal, rohaj nélkül ment, később megállott s az emberek újra kezdték rajta járni. Öt órakor újra megindult s nemsokára tornyosulni kezdett s föni és forrni, a jégtömegeket duzzadva emelő s újra szélező hatalma a dühöngni készülő Dunának. A víz már partjain túl lejtett, a kőkorlátoknak már csak tetői látszótlak s helyenként a most csinált ganajgátig terjedt. A bősziült folyam a váci töltést átszakasztotta, de a jég folyvást haladván, a nézők csoportja s majd minden azt hitte, hogy már kiöntötte mérgét. Én is ezen reményben színházba mentem. *Beatrice di Tendát* adták legelőbb és *Schodelné* igen szépen énekelt. Még nem volt vége a darabnak, midőn híre futamodott, hogy a víz már benn van a városban. A Duna felé siettemben a víz még csak szivárgott át a kigátón. Hazamenvén lovat nyergeltetni, midőn a város piacára értem, meg omlott a hullám a Váci uccán lefelé, bajjal tudtam ezzel szembe s csaknem hasig vízben lovagolni. Már a német színház és Dorottya ucca is borítva valának vízzel. *Károlyi Györgyvel Széchenyi* szállására lovagoltunk, onnan ki az országúton a linena felé, ezen még innen értünk oda, hol a víz keresztül száguldott a Theresia- és József-város felé. Azon biztosításra, hogy a víz már száll, visszatértünk s én azon hiedelemben, hogy ezen ijesztéssel látvány-adással ősz Dunánk be fogja érni, éjjel után haza mentem.

Kévs idő mulva fellebb kezdett a víz emelkedni s egy kívülről jövő fertálmester tudtomra adta, hogy a soroksári töltésen keresztül tódul a víz.

... A Kigyó uccát már csaknem egészen víz alatt találtam, előbb térdig, majd övig gázolva haladtam s megtérni már nem akarván, *nyakig érő vízben értem a város-piacra, hol egy ladikot sem találtam.* Ezen sikernélküli fürdésből visszajövén, alig léptem szárazra, midőn minden ruhám testemre kezdett fagyni s míg Helmezyhez értem (Trattner-Károlyi-házban, alig egy pár száz lépésre), már jégkéreg borított. Kénytelen voltam itt levetkőzni s egy darabig mulatni, míg dermedő tetemim valamennyire felengedtek. Ha lábamon lévő sebéim arra nem kényszerítettek — gondolom — erőt tudtam volna a hidegben venni. Haza küldtem köntös és felsőruha után.

Borzasztó képe a dúló enyészethek

14-ikén, szerdán.

E szomorú napnak reggelén 7 és 8 óra közt egy ladikra ültem, mellyel éppen Havas senator jött. Vele a *belváros uccáin evezünk* s a Váci-, Kishíd-, Aranykéz- és más uccákból hordtuk a menekülőket a Sebestyén-piacra. Én evezni és kormányozni kezdtem

s a nevezett és a Leopold-, Kalap- és Apáca uccákból többször rakodtunk meg. Havasnak minduntalan mondtam, hogy e tájból ki s a Ferencváros apróbb, alacsonyán fekvő uccáiba menjünk, de hiába. Senátorról senátorra jártunk, kérdeve: akarnak-e menni, vagy kell-e valami? Bosszúság emésztett a drága, pótolhatatlan időt így elveszve látni. Képztem, hogy a külvárosok szegény lakosai kis házacskákban minő rémületben lehetnek, *de hogy annyi ezer élet forog veszélyben, azt nem gondoltam.* Ha a házak összeomlanak — mely néhány óra mulva kezdődött — tudtam volna képzelnit, erővel is rákényszeríteni Havast a veszély helyére sietni.

Szinte délig evezünk benn a városban, ezen munka sem volt egészen hiába való, mert ha nem éppen jelen, de *sietve közelgő veszélytől mentettünk meg sokakat.* E tájon számos hajók jártak le és fel s talán több, mint amennyire szükség volt. A segítni sietők közt kevés ismeróst s *mágnásaink és ifjú uraink közül egyet sem láttam.* Végre Csekonics jelent meg egy hajóban *Dessewffy Au-*

rellel; örültem látásokon; kérdésemre, merre veszik útjokat s hol fognak dolgozni, ezt vélem feleletül Csekonicstól: *„Ich suche einen Stall für meine Pferde“.* Botránykozás, borzalom fogott el ennek hallatára. A Sőház- és Molnár ucca felé a lövőhely háta mögött értünk ki a Széna-piacra. A ref. templom előtt sebesen rohant a víz keresztül, de még oly kicsiny volt, hogy a hajóból kiszálva kellett azt egy darabig húzni. Innen az Üllői útra mentünk, Józsaival és Radnicsal találkoztam, kik megnyugtattak afelől, hogy gyermekeim, Tánzerék mindnyájan s Bártfayék bátoraság helyre vannak víve. Ezt hallván, nem is eveztem a Károlyi-majorig, hanem azon *innen apró házak fedeleiről szedtük le az embereket.* Volt lakásom kapujának feléig volt a víz emelkedve s az épület hátulsó szárnyának közepe már összeomolva. Néhány teher embert vittünk az országút még szárazban lévő részére (a múzeum előtt) s ezeknek jó szolgálatot tettünk, mert a honnan hoztuk, a ház nemsokára vízbedől.

A József- és Stáció uccákból harsogott a

segélyért kiáltók lármája, ide sietünk; sokak volt szerencsénk megmenteni. Már akkor kezdték a házak omlani és düledezni. *Ezeknek ropogása, zuhanása, a vizek között emelkedő porfellegek, a rémítő sikoltás, sírás, ordítás, borzasztó képét mutatta a dúló enyészethetnek.*

Kievezünk a Kerepesi útra s azon keresztül a Fűzfá- és Síp uccából rakodtunk meg egypárszor emberekkel, kiket a *Prónay Albert* lakásával szemben a Huszár-ház mellett tettünk szárazra.

Reggel óta kétszer is változtak evezőim — ketten voltak — én eveztem és kormányoztam. Havas délután 5 óra tájban szárazra szállott. Én vissza a romok düledező házak közé. Midőn egyszer megint jól megterhelt hajómmal a szárazhoz értem, *Prónay Albertet* láttam meg *altánján másokkal együtt pipálni.* Felkiáltok hozzá: *„és te itt pipálsz?”* Ennek volt sikere, mert visszatértemben sem az altánon, sem otthon már nem volt, hanem *ajtókból összeszegezett talpon elevezett és munkához látott.*

Soha nem értem ennél borzasztóbb estét és éjjelt. Leírni az én tollam és talán senkinek is tolla nem képes. Az egészének minden egyes vonása olyan, mely már magában egy-egy rémítő képet alkotna; s százanként oly jelenetek, együtt és egymással vetélkedve, melyek közül csak egynek is látása *életfogytig megmaradó borzasztó emlék.* A dülédékek, házromok, jégtömegek, bútorok, gerendák s minden más akadályok közt, csak alig s a legfeszültebb munkával lehetett a szűk uccákon haladni, honnan jött, hol volt s hova igyekezett az ember, mindenütt a roskadó épületek és fedelek lezuhanása fenyegette. Hol elől, hol hátmögül, hol oldalfelől omlott egy-egy épület össze. *Csak ezeknek dörgő, ropogó, csörgő lármája nyomta el időről-időre a kétségbeesők hitostó sikoltásait és segélyérti már rekedt könyörgéseit.* Tízfelé is akarván s kellelvén menni s csak egyfelé mehetni; *százat is látni egyszerre veszélyben s annak egyszerre csak harmadát segíthetni s a többit a halál torkában hagyni;* visszautasítani a már merülésig teli hajótól az atyát, a férjet, kinek gyermekei vagy felesége már benn vannak s ezeknek jajjait s zokogásit hallani, oly valami, mit képzelnit is borzasztó, de tapasztalni s százsorosan tapasztalni *szivetrepsztő.*

Már csaknem 12 óráig folyvást és szakadatlan evezvén és dolgozván, átázza s el-kényszeredve kifogytam erőmhől, hajósaim is újra enni és nyugodni akartak s a munka további folytatására reá nem vehettem.

Tíz órakor szálltam megint vízre s a rémületek jelenetei közé. A haladást gátló akadályok mindinkább szaporodtak. Előbb a legtávolabbi jakok felé törtünk s így a *közlebb esdeklők mellett irgalom nélkül el kellett mennünk.*

Dráma a Práter uccában

15-ikén, csütörtökön.

Ez alatt már megvirradt, s a felkelő nap e szomorú reggelén egy tengerre s ezreknek abba temetett vagyonára és romtömegre terjesztett halvány sugarait. *Hol még 24 óra előtt munkás polgárok, boldog családok köszöntötték életadó feltűnését, ott most a szélesre terjedt hullámsír felett siri csend függött,* mit csak a gyéren még álló házak zuhanása s imitt-amott hangzó segítségkiáltás szakított olykor meg. Bútorok úsztak a romok közt, s mindennemű portékák, sok véres verejtéknek gyümölcsei s azok közt vízbe fult lovak és marhák. Tükrök, családi képek, zongorák, ágyak, ágyneműk, bölcsök, gerendák, ládák, kapuk, cifra ruhák, kalapok, fegyverek, borzasztó vegyületben lebegtek a vizen, függtek a dülédékeken, mint a bősziült elem kegyetlen szeszélyének játéka, s mindezeknek

LENAU: A PESTI ÁRVÍZ

Március 13-án pontosan száz éve annak, hogy a pesti nagy árvíz pusztítása kezdődött és öt nap alatt rombadöntötte a város nagy részét. Ekkor írta *Lenau Miklós, a magyar származású nagy német költő ezt a szép verset, amelyet azután az árvízkarosultak javára Bécsben rendezett ünnepélyen, mint „Prológust” adtak elő.*

A vasmarkú tél ült a föld felett
S kemény kezét szoros öklöbe fogta.
Jeges újjának bére és völgy a foglya,
Béklyói közt az élet megmeredt.
Ha bére és völgy pihent is megmeredve,
De nem pihent azért az emberélet.
Vigság, öröm a szívekben feléledt
S tüzes volt a mulatók játszi kedve.
Hegedű büvös hangján hitt a táncra,
Szép lány, legény kerengett lejtve, játszva.
Nem sejtették, hogy elbűsúzai fognak
S gond nélkül, mint a csillagok forognak.
Ostor pattant, esengő szólt, szállt a szán
A végtelen mezők sima haván.
Magyarországon az idő így tellett,
A Duna istenáldott partja mellett.
A boldogság óráiban ki tudta,
Hogy mennydörögve a halvégtet útba?
Ki hallotta a szánsegenőn keresztül,
Hogy távol már lélekharangja rezdül?
Míg a nép táncát mámorába járja,
Nem sejtli, hány ház tűn el majd az árba.
A vigság múlt s közelgve integetnek
Szép napjal a szende kikeletnek.
Napok, miket minden szív vágyva érez
S fényükre mindegyik oly szomjas, éhes.
Szépek, mert a jégből bimbó kipattan
S hangos dal száll erdőkben szakadatlan,
Abány szív van, téged vár, kikelet,
Hisz dal meg fény veled jó, mind veled.
De mennyire megesaltad a hívőket,
Milyen dalokkal üdvözölted őket!
Jajongás, vészharang, segélykiáltás,
Morajló hab, mely a falakra hágott,
Ezek, kikelet, most melódiaid
És tördelő kéz most a te virágod.
Mindenfélé areek, kétséggyűtörve,
Gonosz pusztító, most orozva törsz be.
Danubius, az óriás, a vén,
Már rég eped: Szép város, légy enyém!
Derűs nyár napján sima kebele
A város képét ott herdta vele.
Ölette képét napsugárba fonva
S a kép hogy reszketett aggodalomba,
Aludt Danubius, ha jött a tél
S tavasz lehető új életre kel.
Álmából ébred, új életre vágyva,
Szökdel, tárt karral arátóra lesve,
Mégfogja, bár ez jajgat szivrepesve.
Kurjant s magához húzza le az ágyba
S arájának nászajándékul ad
Sirhalmokról letépett bantokat

S görgetve lábaihoz odavet
Malomroncsot, tetőt, fatörzseket,
Kimos holtat, ki rég sírban pihen
S viszi menyasszonyának sebtiben.
A hab, mely mindig hű volt és szelid
S mint jó eseléd, az ember terhelt
Mégosztá otthonában s ősz felé
Molnárkodásban örömet lelé:
Felás most, mint hiéna, sírokat
S bölcset, korhadt koporsót elragad.
Az áradat tör, zúg, kúszik a gátra,
Mindig magasabban hág fel a falra.
Az ember vesztét tudja, sejtli, hallja
És érzi, hogy csak percek vannak hátra.
Így gyűlnek, szállnak fecské a tetőre,
Mégihitt fészüköktől búcsúzáva előre,
Ha int, mosolyg Dél napjának korongja.
E fészükökből kiűzött árva lelkek,
Mint a fecské, szintén hazára lelnek.
Egy tengeren át jutnak új hazába,
De onnan vissza nem járt senki lába.
Egy ropogás, egy jaj s már vége, vége,
Eltűn minden s a Halál lép helyébe.
Az emberi szerenese és a munka
Szétfoszladoz s a semmi lép nyomukba,
Mint hogyha visszaálmódna magát
A természet megint vad, ősi korba,
Tudást, szépséget, mindent széttiporva.
Eltűnt a város, mely díszben virágzott,
Eltűnt, mint száraz lomb, rajt szél ha rázott.
Újból egy sivatagá lett a föld,
Hol egy nemes nép lelte örömet,
Halál foglalta el ott öröket
S a nép reménye mind dugába dőlt.
Zokogva holyganak a pusztaságba,
Mely mult örömeinek, fénynek bús tanyája.
Nyomor és gond, most ök urak, e ketten
És sok emlék, vérző, feledhetetlen,
Múlásukat átérzi most a lélek.
Most látjuk csak, hogy mily nagyok, mi mások
Vélt fájdalomunkhoz mérve e csapások.
Szívükhöz fűzd szíved s biztatva nézz fel
Rájuk, kik menekültek pusztá kézzel.
Óh, osszatok adományt, míg telik!
Gyöngéd legyen az újj s a szív szelid.
Ez a tavasz a szegényekre végezt,
Amit elrablott, nem pótolja semmi,
De jószágok könnyebbé fogja tenni.
A jószág balzsam a szívnek, ha vérezt.
Gyógyíthatlant nem gyógyít adomány sem.
E hírnöki a tiszta szeretetnek
S nem kelthetik életre sem a holtat,
De a nagy fájdalomnak gátat vetnek.
Így bánattá szelidül egyre, szépen
S nem téved el vad kétség erdejében.
Néz a szegény könnyezve, megbatottan,
Rones holmiján a szájalom hajt rózsát.
Üdíti őt a szívnek melege.
Legszébb tavasz marad mindig a jószág!

Feleky Sándor fordítása

tulajdonosaik vagy a romok közé temetve, vagy inségök és veszteségök marcangoló érzésére megmentve. Számátalan kutyák ordítottak a tóduló árból még kinyúló fedéltörvényeken vagy deszkákon keresve menedéket. Láttam egy szép nagy ebet egy összerokkadt fedél tetéjére hozott házi bútorok és portékák mellett; már csak ő s a holmik egy része volt víztől ment; közel evezvén el, hívtuk hajónkra, de *ura vagyonát védve s morogva maradt helyén.*

Mind ma, mind a múlt éjjel legborzasztóbb volt az, hogy sok ház előtt kellett elmenni, melynek kapuján a szinte boltozatjág emelkedett víz miatt bevezni nem lehetett s az épület hátulsó részéből harsogó kiáltásokat hallani kellett, *anélkül, hogy a szerencsétleneken segíteni lehessen.*

A számtalan lelket rázó jeleneti közül ezen gyászos másfél napnak, soha sem fogok egyet, a Práter uccában, elfeledni. Egy lerokkadt fedél lebegett pár töredékeny fán megakadva a legalább másfél öles víz felett s ezen minden pillanathban lezuhanandó fedél tetéjén mintegy harminc kétségbeesett, ezekhez néhány ölnyre egy emeletes háznak első fala még állott s azon első falhoz egy fatörzset volt ragasztva, mely minden percben roskadni készült harminc személytől többlet álló terhe alatt. Hajónra harmincnál több alig fért. Mit tenni, melyiken segíteni előbb? Az asszonyokat csecsemőikkel gyermekeket s öregeket egybe szedtem mindkét helyről. Midőn ezekkel sietve el akartam evezni, mentől előbb vizatérrendő, terhe alatt mélyebbre süllyedt hajóm megakadt azon kertben, mely felett úresen a ház udvarába bementünk; tovább kellett fél óránál kinlódunk s szüntelen a bizonyos veszélyben lebegők kiáltási közt, s hallván és látván a halál félelmével küzdők verejtékező gyötrelmet, végre mi is verejtékező kiszabadítottuk hajónkat. Szerencsére útközben egy hajót találtunk, mely kérésre a hátramaradtak szabadítására sietett.

Die Curia stürzt ein!

16-án, pénteken.

Az iskola ucca szögletén álltam hajómmal, midőn egyszerre hangzik s száz száj visszhangozza: „Die Curia stürzt ein!“. A Curia előtt csomóban álló néptömeg nyakra-főre rohant a szemben álló templomnak, de egymás hátán lévén, nem fért s egymást gázolta, nekirohantak a víznek s hajóknak, éppen több úri asszonyok, Rizsi és Teri Orczy, Nina Czapári (Szapáry) s mások is, Budára költözökök ilték a hajókra, s a múlt s zavar szörnyű volt. *Beugrottam hajómból a vízbe s előbb Károlyi Lajost, ki már előbb szárazra kelt volt, azután Orczy Gyurit ragadtam kézen, jönnének a Curia elébe megmutatására annak, hogy nincs veszedelem, egyik sem jött, s egy pár katonatiszt sem, kit hasonlólag felszólítottam, sőt ezek közül az egyik, midőn mutattam nekik, mi mozdulatlan áll a Curia, azt felelte: „Ja, es ist wahr, das Gebäude stürzt nicht ein, aber es brennt!“. A melegen süttő naptól ennek s minden épületnek fedele párologott. Így nem kapván senkit, ki jöjjön, egyedül szaladtam a Curia előtt úresen maradt térre s kiáltottam a népnek, mennyire rekedt hangom engedte. Így nevétségesre változva múlt el a panicus, vagy amint az öreg Bethlen Dániel szokta volt mondani: pannonicus terror.*

Visszaevezésem előtt több ismerősöket láttam a szárazon, Földváry asszesszort, Lónyay Gábrist, ki háznépével reggel átindult, de azoknak félelme miatt kénytelen volt visszaférni, — s többeket General Brettfeld látott meg s hozzá futván nyakamba borult: ötlet forma-ruhájában, engem a víz és sártól szennyest — sed non indecoro pulvere sordidum — megölelni látni s a generálist látni az üldözött Wesselényi nyakába borulva, fellüño látvány volt s oly látvány, mi a jelen-volt sokaságnak is nagyon tetszett. Itt hallám előbb, hogy nevem mindenfelé szájról-szájra hangzik s a nép áldásának tárgya vagyok. Ennek megérdemléseinek eddigi tudása sokkal magasabb, mint megnyerésének mostani tudása.

Féklvadarábunk, amelyre a Károlyi-háznál tettem volt szert, eddig jövet kétszer is elaludt; itt a házmesternél újból meggyújtuk s tovább gázoltunk; én elől egy hosszú rúddal tapogatva, hol áll vagy hol van bezakadva a kövezés. A Szarka uccánál mentünk a Dunasorig, itt helyenként szárazra találtunk, felhatoltunk egészen a most épülő Wodianer-ház felső széléig, de itt az állások alatt s kövek és gerendák közt bajosan lehetett a hasig érő vízben haladni; a szegleten pedig hatalommal rohant a folyamba visszasielő víz, a Veréb uccából ki, s hosszú rudam oly mélységet mutatott, melynek a hullám sebessége s az úszó mindennemű zaklatás miatt én jó úszó sem foghattam neki, vagy a víz rohanása a Dunába sodor. Így kelle térnem, s a szegény asszonyt két gyermekével — hihetőleg — éhezve kelle hagynom!

„Beh kár, hogy ez nem 20 éves koromban történt...“

17-én, szombaton.

Reggel Lónyay Jánoshoz mentem, ki a nádor által e napokban királyi biztossá nevezetett ki. Lakása előtt (a Károlyi-házzal szemben levő szegletház) Seeberrrel, a polgármesterrel találkoztam, ő is Lónyayt kereste, de ez már összehasadozott lakából el s a vármegyeházához költözött. Odasiettem, *Dubroviczky könyvesz szemekkel magasztalt s ölelt meg Lónyayt előtt.*

Dubroviczky-nél ebédeltem, Lónyay és az egész biztosság is ott. Ezen biztosságnak most egyik fő igyekezete a ház és kerest nélkül maradtakból minél többet Budára, falura s majd gőzhajókon innen elszállítani. Több menekvő helyeken s uccákon is kenyér osztattak. A város tanácsa részéről kevés munkásság fejtelt ki. Előkészület majd mi sem volt a nagy ár alatt, majd minden tanácsbéli egy-egy hajót tartott udvarán, de dolgozva keveset lehetett látni; most pedig tehetetlen lágsággal viselik magukat. Havason és Trattneren kívül — kik jól forgolódtak s forgolódnak — még talán egy pár kivétellel a többi mind el kellene csapni. Ebéd után Széchenyi jött, nagyon le van verve.

18-ikán, vasárnap.

A megromlott kutak rossz vize elrontá gyomromat s ez nem igen hagyja aludni. Reggel a vármegyeházához mentem. Lónyay több javaslataimat elfogadta, főként arra igyekeztem figyelmessé tenni, minő szükséges az embereknek minél előbb munkát adni, sőt munkára kényszeríteni, mert egy nagy tömeg henység ember mindig veszedelmes, köznép pedig semmit sem szok meg hamarabb, mint ingyen kapott kenyérral élni s a dolog nélküli élet szokásáról bajosan mond le.

István főherceg ma is a vármegyeházához jött, s Lónyaytól kijövé, hozzám fordult, sok dicséretet és lekötelezést mondott, ez különös örömmre nem szolgált, hanem az igen, hogy jolyvást s valóban szépen beszélt magyarul.

21-én, szerdán.

Budán s a várban és asszonyi körökben nagyon zengik dicséretemet. Beh kár, hogy ez nem 20 éves koromban történt, minő boldoggá tett volna akkor ezen közhódolat. De bár legalább történék vala, midőn még valamivel többre becsültem az emberi esodát, mint most. Mi örömet okozzon azok hódolása, kiket — néhány kivételt oda nem számítva — csak azért nem utólok, mert még arra sem tartok érdemesnek?

A kaszinóban Széchenyi többek előtt beszélt a most teendőkről s igen jól. Sokban egészen összehangzik az én nézeteimmel s némely gondolatommal, mely már régóta van fejbenem, példának okáért, hogy Pestet egy csatornával kellene körülvenni.

Kitaszítva

23-án, pénteken.

Széchenyi még tegnap este kért, mennék ma hozzá. Tíz óra után lépek be szobájába, fekvő találok s nagyon rossz szímben; az éjjel rosszul s ma reggel — mondja — kínos görcse volt. Egy talkát össze-visza beszél, kormány, ingerültség, sok jó kezdetnek túlság általi elrontása (ein Stöh mit der Mistgabel auf mich), reá is oda fenn haraguznak s haraguznak azért, mit felöllem, engem pártolva mondott; a legszebb vállalatok összeeséssel fenyegetnek, — én annyiban voltam akadály —, oly sok kárt tettem, persze nem rossz szándékból, most etc. etc. Mind ennek következtében felszólítás (mi iránt már Károlyival s talán másokkal is, mondja, szölet): ne vegyek a mostani dolgokban semmi részt. „Vous avez fait votre tâche, hadd már a dolog elrendezését nekünk, vénasszonyoknak, kik azt, mit te, nem tehetünk.“ Alá se írjak, vagy legalább igen keveset. „Lásd — úgymond — midőn Erdélyben azon elégett városnak annyit adtál s éppen annyit, nunt herceg Ferdinánd: mindenek hiúságnak magyarázták s azt mondták, jobb lenne, fizetné terhes adóságit.“ Széchenyi továbbá felszólított, hogy különben is a tanácskozásokban részt ne vegyek, *üléseken meg ne jelenjek, s ne is sokat mutassam itt Pesten magamat, sőt távozzak innen el...*

Ha Széchenyi nem beteg, úgy nyíltan kimondom neki, hogy elmékedését épületesnek nem találtam s abból legkisebbet sem okultam, s elmondom, hogy mind a haza ügyének, mind nekem semmi sem lehetne ártalmasabb, mintha éppen azok, kiket azon ügy és személyem barátjának tartanak, személyemet, mely már amaz ügynek is képviselője, maguk kitalálják maguk közül. Megmondottam volna ezeket s még sok egyebet, de magam elhatározása csakugyan az lett volna, így — minden észrevételek tétele nélkül — lön, t. i. hogy igenis vissza fogom magamat mindentől vonni s innen is eltávodom, mihelyt a körülmények engedik.

Így mindenfelől nemcsak üldözve, de kitalálva lenni, így extra omne commercium humanum állítatni s még pedig barátjai által — furcsa situatio. De hiszen csak egy lépés az eddigi s már annyira ismert úton. Tűrésére jó inak kellene, de azok hál' Istennek vannak.

Operabemutató Pesten, a nagy árvíz napján

A Nemzeti Színház igazgatósága az 1838. évi nagy árvíz napjaiban megkísérelte, hogy szembeszálljon a pusztító elemmel. Zavartalanul készítette elő a mindennapi előadásokat, sőt újdonság bemutatóját is tervezte március 13-ára: Bellininek *Beatrice di Tenda* című operáját. A színház a legjobb szereposztással készült a nagy érdeklődéssel várt újdonságra, amelynek a címlapja így festett: *Beatrice di Tenda, vagy Az Ursinói várkastély. Muzsikáját szerzte: Bellini V.*

Szereplők ezek voltak: *Beatrice Schodelné, mint vendég; Enrico: Szerdahelyi, Orombello: Erkel József, Ágnes: Dériné, Anichino: Egressy Benjámin.*

Az ár megindul...

Mire a bemutatóelőadás napja felvirradt, Pestnek a Duna közvetlen közelében levő területeit már előlötötte a nagy árvíz. A lakosság egy része idejében elmenekült a veszélyeztetett területről, mert előrelátható volt, hogy az áradatot megállítani nem lehet. A városban mindenfelé bútorral megrakott szekereket lehetett látni és riadtan menekülő családokat. Óvatos kereskedők elhordták áruikat üzletükből és biztosabb helyre szállították. A hatóságok állandóan készenlétben voltak, hogy a lakosságot tájékoztassák a várható eseményekről s a menekülőket irányítsák.

A Nemzeti Színház igazgatósága mégsem gondolt arra, hogy a *Beatrice* bemutatóját elhalassza. Igaza volt. A közönségnek a városban maradt része *szülföldig megtöltötte a színházat* és meglehetősen nyugodtan viselkedett.

Az előadás megkezdése előtt kisebb-nagyobb csoportok élénken tárgyalták az árvíz eshetőségeit; de abban a pillanatban, amikor a nyitány első taktusa elhangzott, senki sem gondolt már semmire, ami a színházon kívül történt. Az első felvonást a legnagyobb figyelemmel és lelkesedéssel hallgatták végig, utána pedig a színpadra tódult a közönség

egy része, hogy jelen legyen, amikor a lebecsült függöny mögött ünnepelesen átadják Schodelnének a hódolók remekbe készült ezüst koszorúját.

Félrevert harangok

A szónok be sem fejezte még a beszédet, amikor az utcán elhangzott az első figyelmeztető sortűz és nyomban utána félreverték a harangokat. A vész jelző hangok természetesen nagyon megdöbbenették a közönséget, de addig mégsem mozdult el senki, amíg az ünnepi szónok be nem fejezte beszédét. Csak akkor rohant mindenki haza, hogy megmentse holmiját és elmeneküljön. A teljes bemutató tehát későbbre maradt. De a *Honművész* kritikusa mégis teljesítette kötelességét és beszaladt a szerkesztőségbe, hogy megírja beszámolóját. Pedig tudta, hogy egy hétnél hamarabb nem jelenhet meg. Így is történt, sőt csak március 22-én látott napvilágot a kritikát helyettesítő riport.

„Március 13-án a *Beatrice di Tenda* vagy *„Az Ursinói várkastély“*, nagy dalmjáték két felvonásban, bérletszűnással előadott. A színpadon, mind a mellett is, hogy a remegő lakosság minden percben várta a Duna kiáradását, tömve volt. A darab menetele semmi kívánnivalót nem hagyott maga után; egy kettőt s egy kardalt ismételni kellett. *Schodelné* asszonyt az első felvonás végén zajos tapsok között egy igen csinos művi ezüstkoszorúval tisztelték meg. *Dériné* asszony hasonlóan szép iparral működött. Minthogy a darab a víz kiáradását jelző lövések s a harangok félrevertése miatt be nem végezhető, itéletünket másodsori adatáskor bővebben közlünk felőle.“

Az árvíz elvonulása után, amikor a Nemzeti színház ismét megnyithatta kapuját, megtartották *Beatrice* teljes bemutatóelőadását, nagyon szép sikerrel.

Sebestyén Ede

RAB GUSZTÁV:

Mentont ajánlanám

Az igazi szerelem az, amelyik csak egyszer lángol fel minden ember szívében, elcsendesedhetik, elhalkulhat, a sors sötétje, vagy emberek gonoszsága a lélek mélyére nyomhatja, de sem égi, sem földi hatalom ki nem irthatja. A hamu alatt ott parázlik tovább és csak egyetlen, vékonyan libegő lángocska érjen hozzá, újból fellobog, téren, időn, embereken, munkán, mindenben keresztülgázolva. Ezt mondja el *Rab Gusztáv* új regényében, ezt írja meg egy különösen érdekes, változatos, fordulatokban frappáns, konstrukciójában eredeti mese keretében.

Balázs Ákos, e könyv hőse, két életet él végig *Rab Gusztáv* regényének lapjain. Egyet most és egyet tizenhét évvel ezelőtt. Egyet a mindent felberzselő szerelem egész friss mámorában és egyet a megtagadott boldogság utáni hajszában. Tizenhét év időközében mutatja be a szerző regényének hőst és többi alakját, nagyszerűen fölhasználva ezt a konstrukciót arra, hogy megrajolja az 1920-as Budapest életét és figuráit és föltárva a mának annyira megváltozott fotográfiáját. A két időpontban és a közte eltelt sok esztendőben a szerelem dinamikus ereje robot végig a regényen, amelynek szerzője, embereket, korokat, vidékeket egyforma ábrázoló képességgel, sokszor elmélyülő bölcsességgel, sokszor kedves és a groteszkuságig menő finomsággal rajzol meg.

Nem a vágyak vad lovagja az, aki a regény hatalmas szerelmi szimfóniájának hangjai mellett a boldogságot kergeti, hanem egy férfi, aki megtalálta az igazi nőt — annyi nő közül is az igazit —, hogy elveszítse egyszer testben, egyszer lélekben. Ennek a hatalmas szerelemnek lobogása, hunyása, robanása, megcsendesedése, körötte néhány nagyon érdekes ember élete a szerző színes tollán keresztül gazdag skálájú, kitűnő regényé elevelen meg. Aki egy igazi író-

nak igaz művészettel megírt, lebilincselő regényét akarja olvasni, annak *Rab Gusztáv* új könyvét ajánlanám... (H. E.)

ÉVE CURIE:

Madame Curie

A Nobel-díjas *Madame Curie* életregényét a leánya, Éve írta meg. A modern kalandregénynél izgalmasabb és abszolút hiteles életrajzot már francia nyelvű megjelenésekor ismertették olvasóinkkal, méltattuk a könyvet, ezt a nagyszerű emberi dokumentumot és felejthetetlen élményt, sőt mélyényt is közöltünk az eredeti kiadásból. A nagyértékű könyv most *Just Béla* hű, stílusos fordításában és *Révalék* pompás kiadásában magyarul is megjelent és bizonyára nagy és lelkes olvasótáborra fog találni Magyarországon is.

Meghatóan igaz történet ez a zseniális asszonyról, aki életét a tudománynak áldozta fel. A könyv lépésről-lépésre mutatja az utat, hogyan jut el ez a nagyszerű asszony egész világszemléletet átalakító felfedezéséhez, az aranyánál negyvenezerszer drágább rádiumnak kultúr szolgálathoz állításáig s hogyan marad meg emellett szerető hitvesnek, gondos anyának, hogyan vezet büztartását, hogy szorgoskodik kertjében, hogy gyászolja férjét, aki egy közlekedési baleset folytán veszti el életét s hogy vállalja egyedül is közös munkájuk folytatását. Végül arról, hogy áll *Madame Curie*, ez a nagy egyéniség, a világháború alatt az emberi nyomorúság enyhítésének szolgálatába.

Leánya, Éve Curie, a gyermek szeretetével és a kutató lelkiismeretességével írta meg ennek a példás, nagy életnek lebilincselő történetét, naplók, levelek és közvetlen tapasztalatok alapján. A tudomány korszakának egyik magasztosan kiemelkedő alakja *Madame Curie* és Éve Curie munkája minden tekintetben méltó a nagyszony megkapó életéhez és halhatatlan egyéniségéhez.